

A százéves Dugonics-szobor

Száz éve, 1875. augusztus 19-én avatták föl Szeged első közterti szobrát.

A kiegyezés (1867) után megváltozott gazdasági és politikai helyzetben föllendült az emlékműszobrászat. Több városban lehetővé vált az évtizedes tervek megvalósítása. Szeged városa nagy szülőltjének, Dugonics Andrást (1740–1818) írónak, a németesítő törekvésekkel szembeszálló nemesi ellenállás képviselőjének akart méltó emléket állítani. Szabó Mihály cikkéből (Szegedi Lapok, 1874. jún. 14.) tudjuk, hogy a gondolat már a 30-as években fölvetődött. Az elképzelést Csaplár Benedek (1821–1906) elevenítette föl a Szegedi Híradó (1859. júl. 24.) hasábjain. A következő évben a Josefstadttól megjárt szerkesztő, Kempelen Győző (1829–1865) szállt síkra lapjában (Szegedi Híradó, 1860. márc. 15.) a gondolat megvalósításáért. Támogatta az ötletet — többek között — Bakay Nándor (1833–1902) is a Vasárnapi Újságban (1860. okt. 21.) megjelent cikkében.

A költségek előteremtésére gyűjtést kezdtek: ünnepelt hegedűvirtuózunk, Reményi Ede (1829–1898) hangversenyt, a színházalapító Molnár György (1830–1831) és társulata pedig előadást rendezett a szoboralap javára. A szoborbizottság elnökének a Pestre költözésével azonban a bizottság főlószt, a nagy lendülettel indult munka abbamaradt.

Másfél évtizeddel később, 1873. november 30-án a Belvárosi Kaszinóban megalakult az újabb, immár 30 tagú szoborbizottság. Rendekezőikre állt az 1859 óta gyűjtött tőke, mintegy 3000 forint. Ez már elegendő volt ahhoz, hogy a kiszemelt szobrásszal, Izsó Miklóssal (1831–1875) fölvegyék a kapcsolatot. A bizottság megbízásából Szabados János (1839–1891) volt újságíró, akkori kultúrtaácsnok 1873. december 10-én kelt levelében kérte föl Izsót a munka vállalására. Közölte a művésszel, hogy a 3000 forintot gyűjtés útján 5000 forintra akarják kiegészíteni. Erdekldött, hogy ez az összeg talapzaton álló mellszobor vagy „álló szobor” készítésére elegendő-e. Végezetül tájékoztatta Izsót, hogy a szobrot a néhány hónapja elkészült főreáliskola (ma: egyetemi központi épület) lépcsőfölgájával szemben, egy vasráccsal körülvett parkban kívánják elhelyezni.

Izsó elfogadta az ajánlatot, és arcképet kért Dugonicsról. Szegedre is eljött (1874. márc. 15.) és megtekintette a szobor tervezett helyét. Szana Tamás a művészről írott könyvében (Izsó Miklós élete és munkái, Bp. 1897.) rámutat, hogy a kétemeletes épület eleve meghatározta a szobor méretét.

A gyűjtés jó ütemben haladt, 1874-ben egyedül a húsvéthétfői hangverseny 700 forintot eredményezett. A bizottság ekkor már egész alakos műre kért Izsótól költségvetést. A művész először Dugonics életnagyságú mellszobrát készítette el, melyet gipszbe öntve 1874 decemberében Szegedre küldött. Mellékelte a költségvetést és a szoborterv két változatának a fényképét is. A költségvetés szerint a bronzszobor 8000 forintba, a márvány talapzat 4000 forintba került volna.

Szabados 1875. január 1-én kelt levelében válaszolt Izsónak: „...a másodikat, mely egy gondolkodó alakot ábrázol, tartom Dugonicshoz méltónak... Egyéb-ként a bizottság a legközelebbi napokban összeül és határozni fog...”.

A szoborbizottság 1875. január elején tartott ülésén úgy határozott, hogy „kívánatos lenne, ha a művész módosít a terven, Dugonicsot idősebb korából, mint



tudóst, hazafit és papot tüntesse fel.” Izsó ennek eleget is tett, ezt bele is foglalta az általa készített szerződéstervezetbe. „A szoborbizottság a szobortervet, mely Dugonicsot... mélyen gondolkodó alakként ábrázolja, elfogadja oly megjegyzéssel azonban, hogy az... kissé rövidebb hajjal, és az arcban az eredetihöz híven, illetőleg a művész kezénél levő fényképhez a lehetőségig megfelelően legyen előállítva.” (Soós Gyula: Izsó Miklós levelei, Bp. 1958.)

A tervezetből sosem lett szerződés: a művész 1875. május 28-án tüdőgyulladásban meghalt. (A Széchenyi téri Tisza Lajos-szobor alkotója, Fadrusz sem érte meg műve fölavatását.) Izsó halálakor már csak az volt hátra, hogy az elkészült kismintát a kívánt méretre kellett nagyítani. A bizottság — mérlegelve a helyzetet — a művész özvegyével, mint vállalkozóval kötötte meg a szerződést, a nagyminta elkészítésére pedig Izsó tanítványának, Huszár Adolfnak (1842–1885) adott megbízást. (Izsó pesti Petőfi-szobrát is ő fejezte be.)

Huszár vállalta, hogy 13000 forintért elkészíti a nagymintát, bronzba önteti, és 1876 júniusában Szegedre szállítja. Miközben Szegeden ezernyi leleménnyel folyt a gyűjtés, Huszár 1876. január 15-én Izsó műhelyében már „műszaki bírálatra” mutat-ta be az agyagmintát. A neves fővárosi művészekből és közéleti személyekből álló bírálat bizottság néhány kisebb módosítást kért, majd ezek elvégzése után január 23-án egy kisebb bizottság a mintát befejezettnek, „öntés alá késznek” nyilvánította. Az öntési munkát a bécsi Röhlich ércöntödében végezték. Június 29-én Huszár Adolf — az érte kezességet vállaló Madarász Viktorral — Szegedre jött, hogy kijelölje a szobor végleges helyét. A szobrot a tervezett helyére, a főreáliskola előtt kialakított cserjeligetbe, az épületnek háttal helyezték el. Augusztus 1-én érkezett meg a talapzat, melyet Luigi Conti trieszti kőfaragómester iztriai szürkemárványból készített. Egyszerű, nyugodtságában is élénk ritmusú vonalvezetése, részének finom összhangja, a szoborhoz való aránya mai szemmel is elismerésre méltó.

A szobrot 1875. augusztus 19-én avatták föl az Országos Dalosverseny keretében. Az ünnepségen — a Himnusz után — Reizner János (1847–1904) tartott emlékbeszédet, majd Szász Károly (1829–1905) olvasta föl ez

alkalomra írott költeményét. A műsort a Szózat zárta. Az avatás alkalmából adták ki a ma már csak néhány példányban föllelhető, másfélszáz oldalas Dugonics Albumot (1876). Az album ismerteti az író munkásságát, és tartalmazza a szoborbizottság elnökének, Magyar Gábornak (1842–1912) az összefoglalóját a szobor keletkezéstörténetéről.

Izsó munkásságának legjobb ismerője, Soós Gyula a Művésztörténeti Értesítőben (1957. évi 2–3. sz.) azt írja a szoborról, hogy „Szeged büszke lehet a kiváló szoborra, amely nemcsak hazai viszonylatban szép, hanem Európa számos korabeli emlékműve sorában is méltán állja meg a helyét.”

Az eltelt száz évben a szoborhoz jónéhány anekdota kapcsolódott, és szépirodalmi alkotásokban is megörökítették. Czimer Károly a Szeged-belvárosi Kaszinó százéves története című könyvében (1929) leírja, hogy a szobor készítése idején Masa János, a városszerzte ismert „Masa sógor” Dugonicsnak minden áron lovasszobrot akart állítani, mert ő látta „Káliszbád fővárosában”, hogy ott a szobrok mind lovon ülnek...

A szobrot 1895-ben felekezeti elfogultságból áthelyezték az épület elől a mai helyére. Ekkor keletkezett az alsóvárosiak ajkán a szóláshasonlat, hogy „möglepött, mint Dugonics”. Az áthelyezés történetét föltáró Péter László az Ethnographiában (1974. évi 2–3. sz.) azt írja, hogy azon kevés szólásunk közül való, amelynek tudjuk a hiteles eredetét. Egy másik cikkében (Dél-magyarország, 1956. szept. 16.) leírt anekdota pedig abból az időből való, mikor a főreáliskola — a várossal kötött szerződés alapján — az épületet átengedte az ítéltáblának. Az oromzaton állott Iustitia istennő szobra, maga elé tartott kezében az igazság kétágú mérlegével. A mérleg időközben elpusztult, Iustitia előre nyújtott keze pedig a tér túlsó végéből hívogató mozdulatnak látszott. Ekkor született a csúfoskodó tréfabeszéd, amely szerint Dugonics azon morfondírozik annyira, hogy menjen-e, vagy ne menjen...

Móra — prózában és versben — többször is írt Dugonicsról. A szobrot egy meg nem gyökeresedett szólás kapcsán említi a Régi asszonyokról (Napok, holdak, elmúlt csillagok, Bp. 1958.) című frásában: „Kis kádomban, hogy kiesik mellékalaknak a Dugonics-szoborhoz.”

Balázs Béla, a szocialista filmszínház világnagysága, a Dugonics tér 2. sz. ház egykori lakója, az Almodó ifjúság című önéletrajzi regényében ír a szoborról. „Kis kétszobás lakásba költöztünk. Az első emeleten kis erkély volt, mely a Dugonics térre nézett. Onnan éppen Dugonics piarista páter szobrának fekete bronzhátrát láttam. Kissé meg voltam később sértve, hogy az irodalomtörténet csak rövidke fejezetben emlékezik meg róla. Sebaj! Ő is szegedi fiú volt, mint én, és lám itt magasodik a szobor!”

Juhász Gyula a Dugonics című versében (1918) énekelte meg a szobrot. A költő Dugonics iránti tiszteletének egyik megnyilvánulását a szemtanú Jenő István (sz. 1899) írta meg a Délmagyarország (1965. okt. 17.) hasábjain. A húszas évek derekán Juhász és a társaságában levő fiatal „kócosok” egy alsóvárosi kiskocsmából hazafelé tartva a Dugonics térre értek. A kihalt téren Juhász Gyula levetette kalapját, és tisztelgőn a szobor felé fordult: „Itt mindig úgy állok meg, mint egy oltár előtt... Ezt ti is megtehetitek...”

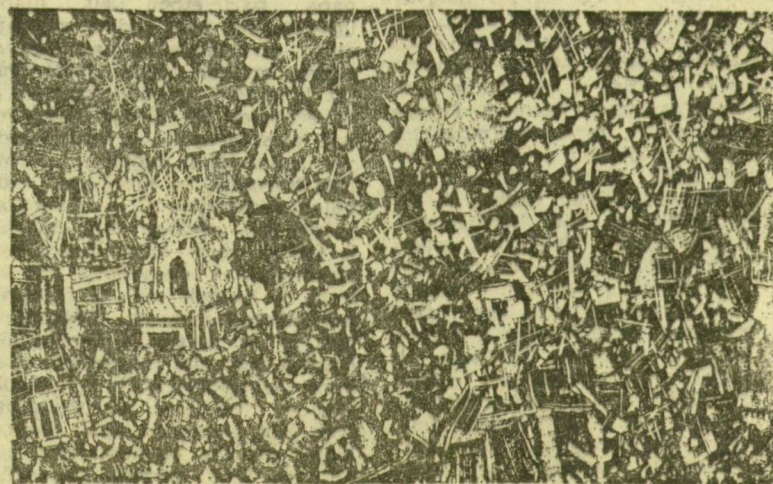
Dugonics iránti tiszteletünk ma is változatlan. Halálának 150. évfordulóján, 1968-ban városunk kétnapos rendezvénysorozatán emlékezett meg fiáról, akinek ércalakja — kezében tartva Etelka című regényét — immár száz éve áll a város szívében.

APRÓ FERENC

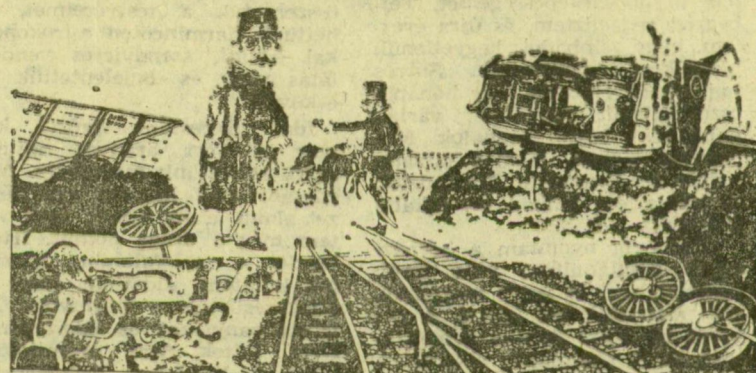
A nyári tárlat grafikáiból



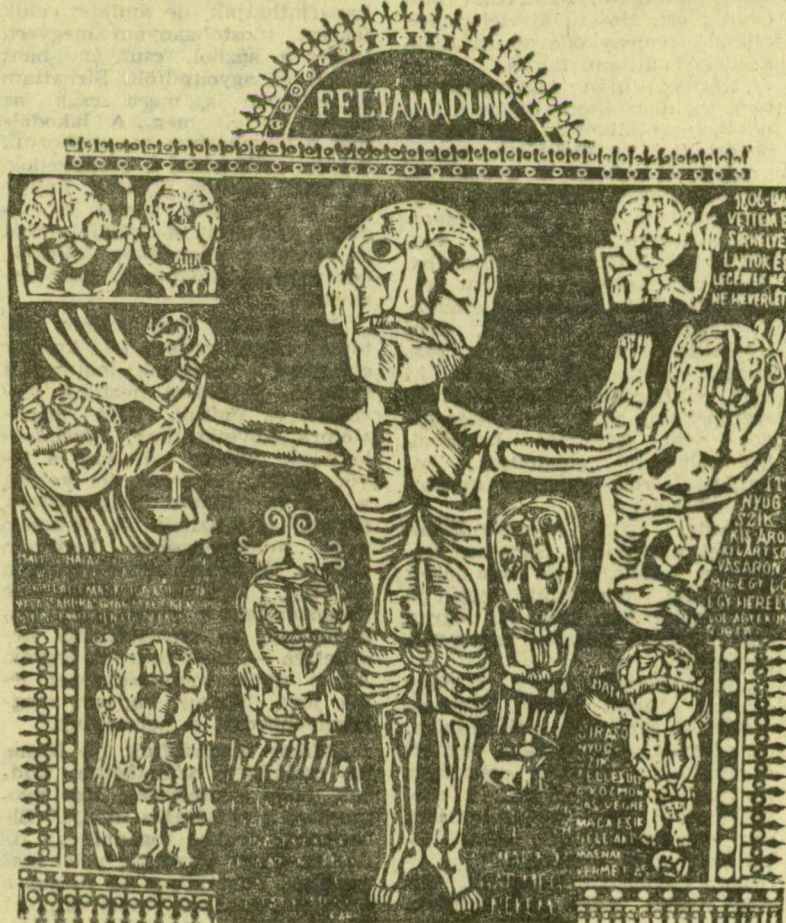
CSOHÁNY KÁLMÁN:
BERZSENYI-VERSEK II.



TULIPÁN LÁSZLÓ: ROBBANÁS



SOMOGYI GYÖZÖ: 1848 II. A SZOLNOKI VASÚT



BOGNÁR ZOLTÁN: KÖZTEMETŐ